

DUBTES DE LLENGUA

El cicle de l'any i la cultura popular

CNL ERAMPRUNYÀ

SERVEI LOCAL DE CATALÀ DE SANT BOI DE LLOBREGAT

Índex de continguts

Refranys de Nadal	3
Cicle nadalenc: noms de les festes i d'altres	3
Cicle nadalenc: plantes.....	3
Cicle nadalenc: gastronomia	4
Cicle nadalenc: noms de joguines	4
<i>Quieta Nit</i> , de Pere Calders.....	5
Sant Antoni Abat i sant Sebastià	5
Poema del mes de gener.....	6
La calçotada.....	6
Cicle de carnaval.....	6
<i>Carnestoltes</i> , de Joana Raspall	7
Sant Josep i la crema	7
La mona de Pasqua	8
La Quaresma	8
La Quaresma i la Setmana Santa	9
Les plantes de Setmana Santa.....	9
Sant Jordi (I).....	10
Sant Jordi (II).....	10
Refranys de Sant Jordi.....	11
Sant Jordi i Espriu	11
Sant Ponç.....	12
La festa major (I)	12
La festa major (II)	12
La festa del Corpus	13
Les revetlles.....	13
Els fruits de tardor	14
Tots Sants	14
Refranys sobre bolets.....	15
Any Salvador Espriu.....	15
Any Joana Raspall	15

Refranys de Nadal

Molts refranys ens parlen d'aspectes agrícoles i d'un temps en què, com podem comprovar, feia molt més fred que no pas ara. Us n'exposem alguns a continuació:

Les dolçaines de Nadal solen dur mal de queixal
El vi de Nadal ni emborratxa ni fa mal
Nadal en dimarts dolent per als sembrats
Nadal amb gelada duu bona anyada
De Nadal a Sant Esteve durarà la bondat teva
Pels Reis el dia creix i el fred neix

Podeu trobar-ne molts altres al *Costumari català* (volum I), de Joan Amades

Cicle nadalenc: noms de les festes i d'altres

Nadal és una època de trobades familiars i de llargues estades a casa.

Així doncs, ens podem reunir la **Nit de Nadal** (en castellà **Noche Buena**), el **dia de Nadal i el de Sant Esteve i la Nit de Cap d'Any**, que és com s'anomena en català **la Noche Vieja**. L'1 de gener és el **Cap d'Any**, moment adequat per fer nous propòsits. Ja ho diu el refrany: *Any nou, vida nova*.

És costum també, per aquestes dates, de cantar **nadales** (en castellà, **villancicos**), d'assistir a **les representacions dels pastorets** i, el més menuts, de **fer cagar el tió**.

Cicle nadalenc: plantes

El cicle de Nadal comença amb la festivitat de santa Llúcia, el dia 13 de desembre, amb els tradicionals mercats de pessebres, de tot tipus de guarniments, de plantes i **d'avets**, paraula que, en català, s'escriu amb be baixa.

Pel que fa a les plantes, cal dir que la reina de fa ja uns anys és la **ponsètia o flor de Nadal**, que, per la vistositat de les seves fulles, ha esdevingut un element decoratiu molt important.

Ara bé, no hem d'oblidar d'altres espècies vegetals que també acostumen a ser presents a les cases per aquestes dates: **el boix** (acebo en castellà), **el vesc**, que es regala per desitjar sort i que en castellà es coneix com a muérdago, i la **molsa** per als pessebres.

Cicle nadalenc: gastronomia

Ara ve Nadal

matarem el gall

i a la tia Pepa

li'n darem un tall

Com bé diu la cançó, aviat serem tots a taula menjant **gall i capó, garrins, cabrit al forn, gall dindi farcit (en castellà, relleno o embuchado)** i tota una sèrie de productes típics de Nadal.

En destacarem uns quants més: **torrons de Xixona, de massapà, d'Alacant, d'Agramunt** i d'altres. Recordeu que en català el **turrón de yema** s'ha de dir **torró de crema**.

Menjarem també **escudella, sopa de galets i carn d'olla, canelons, entremesos, amanida de raves i d'api, neules i, per beure, cava**.

El cicle de Nadal, gastronòmicament parlant, s'acaba amb **el tortell de Reis**. Recordeu que qui trobi la fava haurà de pagar el tortell. Que tingueu sort!!!!

Cicle nadalenc: noms de joguines

Avui parlarem dels noms en català d'algunes joguines perquè de ben segur que ja hem començat a remenar catàlegs per escollir els regals de Reis.

Per als més petits podem triar entre: **sonalls, passejadors, mòbils musicals, arrosseballs, titelles i ninots de peluix o de pelfa**, per exemple.

I per als més grandets: **puzles, encaixos, trencaclosques, patins en línia, monopatins, parxís, escacs, bitlles, consoles**, etc.

Volem fer-vos saber també que a la pàgina web: www.cpnl.cat

podeu trobar tots els jocs que existeixen al mercat en català (jocs educatius, jocs per a ordinadors, videojocs, jocs de taula i de cartes, etc.). Estan agrupats per edats i hi ha una breu explicació de cadascun.

Hi ha també tot d'enllaços d'interès relacionats amb el joc.

Amb tota aquesta informació, ja podeu començar a escriure la carta als Reis!!!!

Quieta Nit, de Pere Calders

Tradicionalment han estat els Reis de l'Orient els qui han portat les joguines per als nens. Cada vegada més, però, apareix en escena el Pare Noel, personatge de la tradició anglosaxona. En algunes cases es tria entre l'un o l'altre, però en moltes d'altres es combinen tots dos.

L'escriptor català Pere Calders ja es feia ressò d'aquesta dicotomia l'any 1949 en el conte *Quieta nit*. Us en transcrivim un fragment a continuació:

“La figura vermella i rodona d'un Pare Noel obstruí la porta.

-On són els nens?

-Són a dalt, dormint. Però si no parla més baix els despertarà.

-Despertar nens forma part de la meva feina.

-Li han donat una mala adreça. En aquesta casa fem Reis.

El pare Noel, així, va anar-se'n tal com havia vingut, omplint amb la seva silueta tot el marc de la porta.”

Si voleu llegir aquest conte sencer, el podeu trobar recollit al volum *Cròniques de la veritat oculta*, de Pere Calders.

Sant Antoni Abat i sant Sebastià

El 17 de gener és sant Antoni Abat, conegut també com a sant Antoni del porquet i sant Antoni dels ases perquè és el patró dels animals, especialment els domèstics.

És quan tradicionalment se celebren els **Tres Tombs**, festivitat en què els ases i d'altres animals són guarnits amb les millors gales per sortir a fer una passejada, o un tomb, pels pobles i ciutats.

Seguint amb el santoral, el dia 20 de gener és sant Sebastià i el refranyer ens recorda que comencen a allargar-se els dies: *“Per sant Sebastià el dia s'allarga una passa de marrà”*.

Poema del mes de gener

Ja ho diu el refrany *Any nou, vida nova*. Quan comença l'any és el moment dels propòsits i de nous projectes.

També ens trobem al bell mig de l'hivern (recordeu que aquesta paraula en català s'escriu amb *hac* i *be* baixa) atès que gener i febrer són tradicionalment a casa nostra els mesos més freds de tot l'any. Així ho expressa Miquel Martí i Pol al poema *Gener*:

*Cal anar amb compte amb el glaç,
que si bades i rellisques
et pots molt bé trencar un braç.*

Si voleu, podeu llegir aquesta poesia tota sencera al recull *Per molts anys!*

La calçotada

Ben aviat ja serà època de **calçots**, un tipus de ceba blanca cultivada especialment per fer-la al caliu. Originàries de la zona tarragonina de Valls i l'Alt Camp, les calçotades s'han fet molt populars i s'han estès arreu de Catalunya.

Els calçots s'acompanyen de carn de be a la brasa, de botifarres i cansalada i -molt important- d'una salsa feta amb alls, tomàquets, nyores i pebrots escalivats, ametlles i avellanes torrades, oli d'oliva, sal i una miqueta de bitxo, si es vol picant.

El darrer diumenge del mes de gener se celebra a Valls la gran festa del calçot.

Animeu-vos-hi i que vagi de gust!

Cicle de carnaval

Ja tenim aquí un altre cop el **carnaval o carnestoltes** i ens podrem disfressar, paraula aquesta que s'escriu amb *e* a la síl·laba del mig i amb dues *esses*.

El cicle de carnaval comença el **dijous gras** i és costum de menjar botifarra d'ou, truites, coques de llardons i productes ben greixosos. Acaba el **dimecres de cendra**, amb l'enterrament de la sardina, acte simbòlic que dona pas a la Quaresma, època de penitència i dejuni.

És també el moment de les **rues**, de les de **comparses** i dels balls de **màscares**.

No us ho penseu més i disfresseu-vos de qualsevol cosa perquè ja ho diuen els refranys:

Per carnaval tot s'hi val.

Per carnestoltes totes les bèsties van soltes.

Carnestoltes, de Joana Raspall

Volem aprofitar aquest espai per contribuir a l'homenatge que es farà durant tot el 2013 a Joana Raspall amb motiu del centenari del naixement d'aquesta poeta del Baix Llobregat, concretament de Sant Feliu de Llobregat.

Joana Raspall és autora de nombrosos llibres de poemes especialment dedicats al públic infantil i juvenil.

El poema que hem triat es diu *Carnestoltes*:

Carnestoltes

*Ha arribat el Carnestoltes
i el febrer s'ha disfressat.
S'ha posat una carota
de marçot esvalotat;
s'ha guarnit amb vel de pluja,
-com si fos el maig mateix-
i amb una faldilla llarga
feta de tarda que creix.*

*Malgrat la seva disfressa,
no podrà enganyar la gent
si no s'afegeix dos dies.*

Ai, febrer, que ets innocent!

Sant Josep i la crema

Hi ha un refrany que diu: “De Joans, Joseps i ases, n’hi ha per totes les cases”. Això vol dir que sant Josep (19 de març) ha estat tradicionalment una festa de celebració familiar. A Catalunya, és tradició, per sant Josep,

menjar crema per postres. Avui us presentem un altre poema de Miquel Martí i Pol amb la crema de protagonista:

La crema
quan crema
no és bona crema.

Cal deixar-la reposar
i posar-la a la nevera
per fer postres l'endemà.

L'endemà fa un tel gruixut
que si se'l toca per sobre
sembla ben bé de vellut.

Dessota hi ha un mar molt dolç
que fa ben poques onades
i agrada a moltes i a molts.

La crema
quan crema
no és bona crema.

La mona de Pasqua

Per Pasqua és tradició que el padrí regali una mona al fillol o a la fillola. En trobareu tantes com vulgueu a qualsevol pastisseria: de xocolata, de pa de pessic, amb plomalls, ous i pollets, amb figuretes i fruita confitada, etc.

Tradicionalment, però, la mona era com un tortell amb ous de gallina, tants com anys tenia el fillol. Ja ho diu el refrany: *Pasqua sense ous, Nadal sense torrons*. Encara avui dia se'n fan en alguna contrada dels Països Catalans.

La Quaresma

La Quaresma és el període de set setmanes comprès entre la fi del Carnaval i la Pasqua de Resurrecció durant el qual els cristians fan dejuni i abstinència amb la intenció de preparar el cos i la ment per a la Pasqua, és a dir, per a l'arribada de la primavera.

Popularment, ha estat representada com una dona gran, vestida amb una faldilla ampla, amb un bacallà a la mà i amb set cames. Cada setmana s'arrenca una cama, cosa que serveix per comptar el temps que queda per a la Pasqua.

Hi ha molta gastronomia típica de Quaresma, com, per exemple, el bacallà i els bunyols i, com a menys coneguts, els panadons d'espínacs de Lleida i els caramels llargs de Valls, que són uns caramels allargats amb aroma de roses embolicats amb un paper vermell.

La Quaresma i la Setmana Santa

Després del Carnaval és època de Quaresma, de menjar **bunyols i bacallà**.

Quan s'acaba la Quaresma, arriba l' hora de les **palmes** i els **palmons**, de les processons de Setmana Santa i de menjar els **ous i la mona de Pasqua**.

Ja veieu, doncs, com tota festa té el seu referent gastronòmic.

Per anar obrint boca, us llegirem a continuació un poema de Miquel Martí i Pol dedicat als bunyols:

Acompanyats o sols,
que bons que són els bunyols!
Si són ben ensucrats
te'ls menges a grapats.
I si no ho són també,
que sempre vénen bé.
Sucats en llet fan clar
qualsevol esmorzar.

Les plantes de Setmana Santa

Les plantes que tradicionalment s'han associat a la festa de Setmana Santa són la farigola (en castellà, tomillo) i el romaní (romero en castellà), que aquests dies són en període de màxima floració.

La tradició diu que la farigola s'ha d'anar a collir durant la lluna plena que il·lumina sempre la Setmana Santa, ja sigui Dijous Sant o Divendres Sant, però sempre abans de la sortida del Sol del Dissabte de Glòria. El refranyer recull aquesta relació: "Divendres Sant anem a collir farigola al camp".

Les flors que pertanyen a la festivitat de la Setmana Santa són les violetes.

Sant Jordi (I)

Com ja deveu saber, el 23 d'abril és el dia de Sant Jordi, la festivitat de la rosa i el llibre.

Aprofiteu el bon temps per voltar pels carrers i per comprar alguna de les novetats literàries que cada any ens presenten les editorials.

Ah! I no us oblideu pas de regalar roses, que sempre són benvingudes.

Us deixem amb un tast de poesia de Miquel Martí i Pol:

Per l'abril,
Si cada gota en val mil,
cada rosa en val deu mil
i cada llibre cent mil.

Sant Jordi (II)

El 23 d'abril torna Sant Jordi i, un any més, les places i els carrers s'ompliran de paradetes de llibres i de roses. Hi ha tant per triar i remenar. De moment, però, ens quedem amb un parell de poemes de Lola Casas:

Parades de roses

Ompliu els carrers
de festa i color,
repartint amor
i petons d'olor.

Parades de llibres

Llibres per mirar,
per comprar
i també per regalar.
Llibres per tenir,
per llegir
i, sobretot,
per gaudir.

Refranys de Sant Jordi

Sens dubte, la festivitat més celebrada del mes d'abril, en ple esclat primaveral, és la diada de Sant Jordi. Aquí teniu una petita selecció de dites relacionades amb la collita i la meteorologia d'aquest dia i aquest mes de l'any:

Per sant Jordi, garbes d'ordi

Sembraràs quan voldràs i per sant Jordi segaràs

Si Sant Jordi no ha passat, l'hivern encara no ha passat

Entre sant Jordi i sant Marc un dia d'hivern hi cap

Pluja d'abril i sol de tardor solen fer l'any bo i millor

Abril plujós i maig ventós fan l'any ric i profitós

Sant Jordi i Espriu

Arriba Sant Jordi i aquest any volem commemorar que el 2013 fa 100 anys que va néixer Salvador Espriu. Per això us volem oferir un poema d'aquest escriptor:

LES ROSES RECORDADES

Recordes com ens duien
aquelles mans les roses
de Sant Jordi, la vella
claror d'abril? Plovia
a poc a poc. Nosaltres,
amb gran tedi, darrere
la finestra, miràvem,
potser malalts, la vida
del carrer. Aleshores
ella venia, sempre
olorosa, benigna,
amb les flors, i tancava
fora, lluny, la sofrença
del pobre drac, i deia
molt suaument els nostres
petits noms, i ens somreia

Sant Ponç

A mitjan de maig floreixen bona part de les herbes remeieres. És per això que l'11 de maig se celebra al voltant del carrer Hospital de Barcelona la fira de Sant Ponç, on es poden comprar tot tipus d'herbes medicinals com ara:

alfàbrega (en castellà, albahaca)

farigola (en castellà, tomillo)

romaní (en castellà, romero)

llorer (en castellà, laurel)

anet (en castellà, eneldo)

orenga (en castellà, orégano)

La festa major (I)

El 20 de maig és la Festa Major de Sant Boi. Les entitats, les associacions i el mateix Ajuntament organitzen tot d'actes durant aquests dies per celebrar-ho.

Destaquem, per exemple:

→els **correfocs**: amb els dracs i altres bèsties de foc, les colles de diables, els trabucaires i els petards.

→les **cercaviles**: amb els gegants, els nans o capgrossos i les colles de gralles.

→les **colles castelleres**, que fan, a més de castells, pilars i torres. El nen o la nena que puja al capdamunt dels castells s'anomena **enxaneta**.

Si volteu pels carrers de Sant Boi aquests dies trobareu també ballades de sardanes, cant coral i tot tipus d'activitats culturals i esportives.

La festa major (II)

Aquests dies celebrem a Sant Boi la Festa Major en honor de sant Baldiri, patró de la vila, la festivitat del qual s'esdevé el 20 de maig.

Una festa major com cal sempre compta, a banda del **pregó** i del **castell de focs**, amb **envelats** i **balls populars** on poder demostrar les nostres habilitats com a **ballador o balladora** en els balls de parella. Un bon sentit del ritme per al **txa-txa-txa** o la **salsa**; elegància per al **vals** o el **tango**;

agilitat per al **rock** o el **swing**; o estil per a la **rumba, el bolero o el pasdoble**.

Bona festa major... i a ballar!

La festa del Corpus

Aquest any la festa del Corpus és el dijous 3 de juny. És una celebració d'origen cristià al voltant de la qual s'organitzen un munt d'activitats com ara:

-**l'ou com balla**: es col·loca un ou en el brollador d'una font, que es cobreix de flors. Són molt populars els de la catedral de Barcelona o els de les fonts de cases senyoriales del barri gòtic.

-**catifes de flors**: a Sant Boi, durant la celebració de la capvuitada de la Festa Major, també podem gaudir de catifes florals. En aquest cas en concret, a la Rambla. La ginesta n'és la protagonista pel fet que és l'època de florida.

-**festes de la Patum a Berga**, que compten amb un bestiari de foc molt particular.

La llengua també és un reflex d'aquesta festa. Vegem-ho en els refranys següents:

“Alabat sia Corpus, que sempre cau en dijous”

“Alabat sia Corpus, que fa els dies llargs i no porta dejuni”

“Tres dijous hi ha dintre de l'any, que llueixen més que el sol: Dijous Sant, el dia de Corpus i el dia de l'Ascensió”.

Les revetlles

El 23 de juny celebrarem la **revetlla** de Sant Joan. Menjarem coques de **fruita confitada i pinyons**, de **llardons** i de **crema**. I beurem **un bon cava, un moscatell, una mistela o una malvasia**.

Com a bona celebració a l'entorn del foc comprarem petards i articles pirotècnics en general com ara: **bengales i bombetes o cebes, fonts, piules, traques, trons, coets, correcomes, palmeres, carcasses, etc.**

També farem **fogueres** carregades de simbolisme i de rituals purificadors: recordeu l'expressió **el foc tot ho crema**.

No hem de dir **verbena** sinó **revetlla**. En català, **berbena** (paraula escrita amb dues bes altes) es refereix només al nom d'una planta que s'acostumava a recollir la nit de sant Joan.

Els fruits de tardor

La tardor és època també de tot tipus de fruits tant de conreu com de silvestres.

Entre els primers, podem trobar el **raïm** (en català s'escriu amb dièresi a la i), les **figues**, el **codony** (en castellà, *membrillo*), les **magranes** (en castellà, *granadas*) i les **castanyes**, per exemple.

D'altra banda, pel que fa als fruits que ens ofereix el bosc, destaquem:

-les **móres** (en català aquesta paraula porta accent tancat a la o)

-les **groselles** (paraula aquesta que s'escriu amb una sola essa)

-els **gerds** (que en castellà s'anomenen *frambuesas*)

-els **nabius** (que en castellà s'anomenen *arándanos*)

-i una gran varietat de **bolets: rovellons, pinetells, ceps**

Tots Sants

Per Tots Sants, castanyes i cargols amb banyes

Per Tots Sants, capes i mocadors grans

Per Tots Sants, desa el vano i treu els guants

Per Tots Sants, els camps blancs

Com bé diuen els refranys, Tots Sants és l'època dels primers freds, de les **castanyes**, dels **moniatos** (i no *boniatos*), dels **panellets** i d'altres productes típics de la tardor com ara les **magranes** (en castellà, *granadas*), els **caquis** (i no *palosantos*) i els **codonys** (en castellà, *membrillo*).

Pel que fa a aquesta darrera paraula, cal dir que en català tenim dos termes per al castellà *membrillo*, ja que si codony és, com hem vist, el fruit, quan ens referim a la confitura hem de fer servir la paraula codonyat.

Que tingueu una bona castanyada!

Refranys sobre bolets

La tardor ens porta el primer fred, els canvis de color del fullatge i una gran delícia gastronòmica per a moltes persones: els bolets. Avui us hem portat alguns refranys sobre els bolets:

La llenega és carn d'ovella i el rovelló és carn de moltó.

A la trompeta de la mort, no li facis mai el sord.

Si trobes una llora, el rovelló hi és a la vora.

Les cametes de perdiu són bones cap a l'estiu.

Al rovelló, cerca-li bon companyó.

Any Salvador Espriu

Aquest any se celebra el centenari del naixement del gran escriptor català Salvador Espriu. Autor de teatre i de poesia, en destaquem títols com ara: *Antígona*, *Primera història d'Esther*, *Cementiri de Sinera* o *La pell de brau*.

A continuació, us recitem un fragment d'un dels seus poemes més coneguts, *Inici de càntic en el temple*:

Però hem viscut per salvar-vos els mots,
per retornar-vos el nom de cada cosa,
perquè seguíssiu el recte camí
d'accés al ple domini de la terra.
Vàrem mirar ben al lluny del desert,
davallàvem al fons del nostre somni.
Cisternes seques esdevenen cims
pujats per esglaons de lentes hores.
Ara digueu: "Nosaltres escoltem
les veus del vent per l'alta mar d'espigues."
Ara digueu: "Ens mantindrem fidels
per sempre més al servei d'aquest poble."

Any Joana Raspall

Qui fa també 100 anys el 2013 i encara és viva és la poeta de Sant Feliu de Llobregat, Joana Raspall.

Bibliotecària, autora de diccionaris i autora sobretot de poesia infantil, ha publicat un bon grapat de llibres.

Us oferim a continuació el poema titulat *Només*:

*Només amb un somriure
que em facis, tot passant,
ja m'omple d'alegria
i veig el món més gran.
No em pesa la cartera;
si fas el pas lleuger,
no em quedaré endarrere,
ja t'aconseguiré.*